

УДК 339.187.62

Г. П. Куліш,
к. е. н., доцент кафедри фінансів підприємств КНЕУ ім. В. Гетьмана
К. В. Кравченко,
аспірант кафедри фінансів підприємств КНЕУ ім. В. Гетьмана

ЛІЗИНГ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджено основні положення щодо економічної сутності лізингу та його видів в Україні. Досліджено сучасний стан світового та вітчизняного ринків лізингових послуг. Доведено, що лізинг є потужним методом фінансування інвестиційної діяльності підприємств. Також визначено пріоритетні напрями та шляхи нарощення лізингових операцій в Україні.

The main principles about economic essence of leasing and its kinds in Ukraine are refined. The present-day state of the world and domestic leasing market is researched. It is proved that leasing is a powerful method of the enterprises investment activities finance. It is also determined the priority directions and the ways of leasing operations growth in Ukraine.

ВСТУП

Економічне зростання останніх років було забезпечено не позитивними зрушеннями в економіці, а циклічними факторами, сприятливою кон'юктурою на світових сировинних ринках та використанням наявних потужностей підприємств. Це доводять негативний досвід 2005 року та економічна криза, що спостерігається зараз. Поряд із зростанням обсягів інвестування в основний капітал (табл. 1) знос основних фондів за різними видами економічної діяльності в середньому становить 50% [1]. Теперішня економічна ситуація сприятиме тільки посиленню даної тенденції.

Низька конкурентоспроможність на світових ринках та висока собівартість вітчизняної продукції провідних галузей промисловості спричинена високою енергомісткістю та значними витратами ресурсів на її виробництво. Інвестиції в основний капітал здійснюються переважно за рахунок власних коштів підприємств (57,4% у 2005 р., 57,8% у 2006 р. та 56,5% у 2007 р.) [1]. Зазначені проблеми інвестиційного ринку свідчать про нагальну потребу реального сектору економіки України у значних інвестиційних ресурсах. Однак це не можливо лише за рахунок самофінансування інвестиційної діяльності. Тому постає питання про застосування альтернативних методів фінансування інвестиційного процесу, одним з яких є лізинг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням фінансування інвестицій та застосування лізингу зокрема, займалися відомі зарубіжні вчені, такі як Х.-Й. Шпітлер, Т. Кларк, Р. Брейлі, У.-Ф.

Шарп, Л.-Дж. Гітман та ін. З переходом країн СНД до ринкових відносин розв'язанню даних питань були присвячені роботи багатьох російських (В. Газмана, Н. Адамова, М. Агафонова, Е. Кабатової та ін.) і вітчизняних (Н. Внукової, Б. Луціва, І. Бланка, А. Пересади, тощо) науковців.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- уточнити основні положення щодо економічної сутності лізингу та його видів в Україні;
- дослідити сучасний стан світового та вітчизняного ринків лізингових послуг та проблеми, пов'язані з їх розвитком;
- обґрунтувати переваги розвитку ринку лізингових послуг для всіх його учасників, в тому числі держави;
- довести, що лізинг є потужним методом фінансування інвестиційної діяльності підприємств;
- визначити пріоритетні напрями та шляхи нарощення лізингових операцій в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Зважаючи на значний зарубіжний досвід [2, с. 350-373], лізинг можна вважати дієвим та ефективним методом активізації інвестиційної діяльності, розширеного відтворення основних фондів підприємств (особливо в тих видах економічної діяльності, які потребують значних обсягів інвестування) та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках. Однак на сьогодні в Україні ринок лізингових послуг характеризується низьким ступенем розвитку та рядом перешкод для його подальшого формування, серед яких є:

Таблиця 1. Основні показники лізингової діяльності в Україні [1; 12]

Показник	2004	2005	2006	2007
Обсяги угод фінансового лізингу, млн грн., в т. ч. укладених:	126,4	845,0	3294,5	11661
Фінансовими компаніями	0	14,1	9,8	12,2
Нефінансовими установами	126,4	830,9	3284,6	11648,8
Валові інвестиції, млн грн.	124074	173164	233042	355929
Інвестиції в основний капітал, млн грн.	75714,4	93096,1	125253,7	188486,1
ВВП, млн. грн.	345113	441452	544153	709424
У % до валових інвестицій	0,1	0,43	1,4	3,28
У % до інвестицій в основний капітал	0,17	0,9	2,6	6,2
У % до ВВП	0,04	0,19	0,6	1,6
Портфель лізингових угод (наростаючим підсумком), шт.	3258	4775	8409	15197
Вартість чинних договорів фінансового лізингу (наростаючим підсумком), млрд грн.	2,3	2,0	4,9	20,23
Потреби України в лізингу	7571,4-11357,16	9309,6-13964,4	12525,3-18788	18848,6-28272,92

- відсутність державної зацікавленості та її підтримки у формуванні розвинутого ринку лізингових послуг;
- обмеженість довгострокових фінансових ресурсів та їх дорожнеча;
- брак кваліфікованих фахівців з питань лізингу як на рівні державних службовців, так і серед безпосередніх учасників лізингових відносин;
- відсутність стимулів для суб'єктів господарювання у застосуванні лізингу;
- задоволення власниками підприємств тією частиною прибутку, яку вони отримують зараз.

Законодавчою базою регулювання лізингових відносин в Україні є Цивільний та Господарський кодекси України (визначають загальні правові ознаки лізингової операції) [3; 4]; Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про лізинг" (виступає спеціальним законом про фінансовий лізинг) [5]; Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" (присвячений, зокрема, питанням державного регулювання фінансового лізингу як фінансової послуги) [6]; Закон України "Про банки і банківську діяльність" та нормативні акти НБУ (регулюють загальні умови та порядок здійснення лізингових операцій банками) [7]; Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств", Закон України "Про податок на додану вартість" та П(С)БО 14 "Оренда" (визначають правила оподаткування лізингових операцій) [8; 9; 10].

До грудня 2003 року в Україні було визначено два види лізингу: оперативний і фінансовий [11]. Із прийняттям Закону України "Про фінансовий лізинг" оперативний лізинг як окремий фінансовий механізм залучення інвестиційних ресурсів припинив своє існування [5].

Цікавим для України є досвід організації лізингових відносин в різних країнах світу. У Франції, Бельгії, Іспанії та Японії існує спеціальне лізингове законодавство, в якому зазначаються види та форми лізингу; формулюються основні вимоги до проведення лізингових операцій та регламентуються відносини між їх учасниками. В США, Великобританії, Німеччині та Італії спеціальне лізингове законо-

давство відсутнє. Регулювання лізингових відносин ґрунтується на положеннях цивільного, торговельного та податкового законодавства [13]. Однак це не завадило лізингу набути високих темпів розвитку. Так, в США обсяг лізингових послуг на 01.01.2008 р. склав 218,6 млрд дол., або майже 31% валових інвестицій [2]. Країни Європи займають друге місце за об'ємом лізингових операцій. Станом на 01.01.2008 р. у лізинг було передано обладнання та нерухомість на суму майже 141

млрд євро. Через лізинг в Європі фінансується в середньому 25—30% всіх інвестицій [14]. Однією з головних причин стрімкого та успішного розвитку лізингового ринку в провідних країнах світу є сприятлива державна політика у сфері податкового законодавства (можливість застосування прискореної амортизації та надання податкової інвестиційної пільги). Українське законодавство характеризується наявністю протиріч у визначенні основних положень організації лізингових відносин та високим податковим тиском на лізинговий бізнес.

В країнах з перехідною економікою та країнах, які розвиваються, через механізм лізингу здійснюється 10-15% інвестицій в основний капітал [7, с. 60]. В Росії цей показник за 2007 рік складає 8% [15, с. 333]. Виходячи з цього, потреби України в лізингу 2007 року становили 18848,6 — 28272,92 млн грн. Фактично ж обсяг лізингу в середньому менший за необхідний в 2 рази. На кінець 2007 року співвідношення лізингу до інвестицій в основний капітал складало 6,2%, а до величини ВВП — 1,6% (табл. 1). Не зважаючи на покращення цих показників за 2004—2007 рр., вони є втричі нижчими за аналогічні показники країн колишнього соціалістичного табору, що демонструють високі темпи економічного розвитку [14].

Портфель лізингових угод на кінець 2007 року склав 15197 договорів на загальну суму 20,23 млрд грн. Аналіз діаграми структури договорів лізингу (рис. 1)

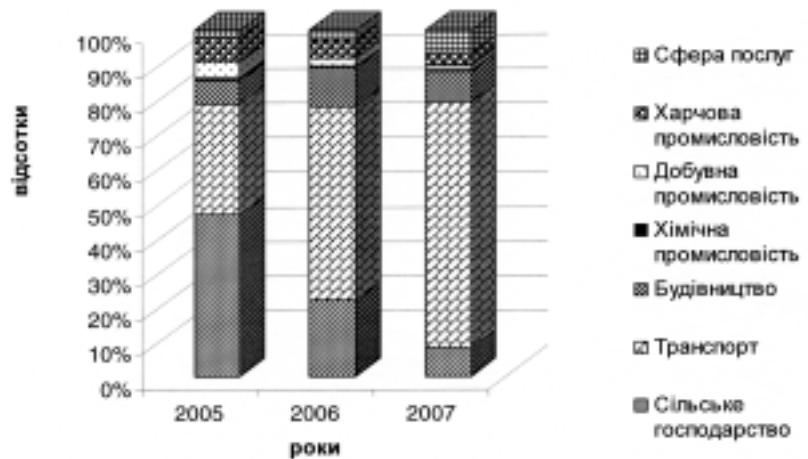

Рис. 1. Структура договорів фінансового лізингу за галузями економіки [12]

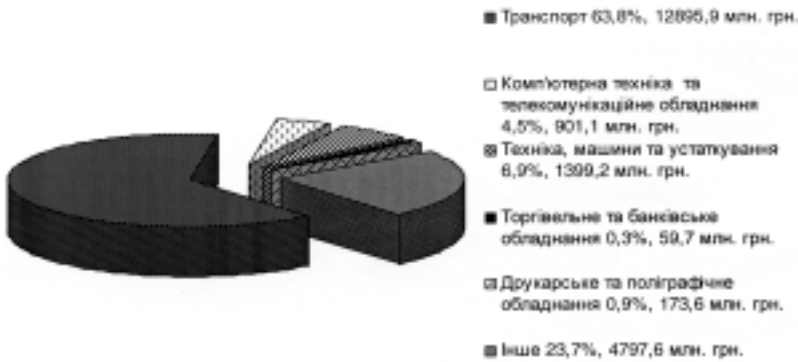

Рис. 2. Розподіл основних об'єктів лізингу на кінець 2007 року за чинними договорами [12]

свідчить про завоювання транспортною галуззю домінуючих позицій ринку лізингових послуг (64,1% у 2007р.). Питома вага капіталомістких, а також тих галузей, що потребують найбільших обсягів інвестування, є або незначною, або постійно зменшуються (машинобудування, металургія, добувна та хімічна промисловість).

В той час коли основним фундам підприємств сільськогосподарства, добувної, машинобудівної, металургійної промисловості необхідне термінове оновлення, основними об'єктами лізингу на кінець 2007 року були транспортні засоби (рис. 2). Така ситуація свідчить про деформовану структуру лізингового ринку та його однобічну концентрацію лише в одній галузі промисловості — транспортній.

На сьогодні, лізинг в Україні залишається переважно середньостроковим фінансовим інструментом. Частка лізингових операцій з терміном дії договору від 2 до 5 років перестала бути домінуючою (39% у 2007 році, в порівнянні з 57,2% 2006 року), питома вага договорів від 5 до 10 років збільшилась до 53 % у 2007 році (табл. 2). Проте лізинг ще не можна цілком вважати довгостроковим фінансовим інструментом залучення інвестиційних ресурсів, оскільки частка договорів більше 10 років є ще надто малою. Більш того, відсутня тенденція до її зростання (5,2% у 2006 та 5% у 2007 роках).

Лізинг в порівнянні з іншими методами фінансування інвестицій характеризується багатьма перевагами для всіх учасників лізингової угоди. Переваги його застосування для лізингоотримувача полягають у наступному:

- відсутня необхідність у стопроцентній оплаті об'єкта лізингу одразу;
- процедура оформлення лізингової угоди є простішою, ніж оформлення кредиту;
- відсутня необхідність пошуку застави;
- перевищення величини лізингових платежів над

купівельною ціною обладнання є не обтяжливою для лізингоотримувача, тому що вони сплачуються протягом всього терміну дії лізингової угоди [16, с. 49];

— багато лізингоотримувачів мають довгострокові фінансові плани, під час реалізації яких фінансові можливості підприємства є обмеженими. Лізинг дозволяє подолати ці обмеження та сприяє підвищенню мобільності інвестиційного і фінансового планування;

— виконується "золоте правило фінансування", згідно з яким фінансування повинно здійснюватися протягом всього строку використання активу. При покупці активу з використанням позикових коштів

строк погашення позики є меншим за строк його експлуатації;

— умови лізингових контрактів можуть бути досить гнучкими;

— тимчасово вільні фінансові ресурси лізингоотримувача можна використати на інші цілі і тим самим розширити виробничі потужності;

— умови виплати лізингових платежів можна узгодити із надходженнями від реалізації продукції (робіт, послуг), забезпечуючи при цьому більшу стабільність фінансового планування;

— лізинг дозволяє розпочати великий проект при обмеженні обсягу власних джерел його фінансування; — оскільки лізинг є довгостроковим методом фінансування інвестиційної діяльності підприємств, то державна політика, як правило, сприяє його розвитку;

— враховуючи те, що об'єкт лізингу не підлягає інфляційному впливу, його використання є більш доцільним, ніж кредитування.

Перевагами лізингу для лізингоотримувача у сфері обліку лізингових операцій є:

— можливість відносити витрати на придбання основних фондів за угодою фінансового лізингу на собівартість, що дає змогу зменшувати величину прибутку до оподаткування;

— лізинг не збільшує борг у балансі орендаря. Співвідношення власних і позикових засобів, тобто можливість лізингоотримувача по залученню додаткових позикових коштів, не знижується [10].

Для лізингової компанії також існує ряд переваг:

— зменшення ступеня ризику, оскільки лізингова компанія є власником активу до повної сплати лізингових платежів лізингоотримувачем;

— можливість прибуткового вкладення тимчасово вільних коштів;

— оскільки об'єкт лізингу залишається у власності лізингодавця, то він має право використовувати його у невиробничих цілях (як заставу під забезпечення кредиту), розширюючи при цьому сферу своєї діяльності;

— комісійна винагорода, яку отримує лізингова компанія при організації та проведенні лізингової угоди;

— фінансові ресурси лізингу спрямовуються безпосередньо на придбан-

Таблиця 2. Структура чинних договорів лізингу за терміном дії [12]

Строк дії	2005 рік		2006 рік		2007 рік	
	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%
До 2 років	96,8	4,74	153,6	3,1	636,8	3
2-5 років	1797,2	87,94	2811,5	57,2	7963,7	39
5-10 років	149,6	7,32	1696,1	34,5	10678,6	53
Більше 10 років	0	0	256,7	5,2	948,1	5
Всього	2043,6	100	4917,9	100	20227,2	100

ня матеріальних активів тим самим, усуваючи можливість нецільового використання кредитних ресурсів;

- інвестиції у виробниче обладнання через лізинг гарантує генерування доходу, що покриває лізингове зобов'язання.

Перевагами для продавця об'єкта лізингу виступають:

- оплата обладнання, що реалізується, здійснюється лізингова компанія одразу, без відстрочки;
- продавець лізингового активу має додаткові можливості для розширення сфери збуту.

Окрім цього, позитивні наслідки лізингу відзначаються і на країні, в якій здійснюються лізингові операції:

- розширення кола потенційних інвесторів, оскільки в лізинговій угоді беруть участь щонайменше три сторони — продавець-виробник, покупець (лізингова компанія) і користувач лізингового активу (лізингоотримувач). Також учасниками лізингової операції можуть бути банки, страхові компанії та інші інституціональні інвестори;

- розподіл ризиків лізингового проекту між всіма учасниками угоди;

- в умовах становлення ринкової економіки та дефіциту фінансових ресурсів ставка позичкового відсотку не може бути низькою, тому використання лізингу стає більш прийнятним;

- незважаючи на те, що, на перший погляд, вигода всіх учасників лізингу відбивається на державі, користь для неї існує. Вона полягає в тому, що лізинг переорієнтовує кредитну діяльність на потреби виробництва і дозволяє здійснювати виробничі інвестиції в умовах високих темпів науково-технічного прогресу, а також при високій ставці позичкового капіталу [17, с. 206].

Попри ряд переваг лізинг має певні недоліки:

- підвищена складність організації через велику кількість учасників;

- лізингові платежі за фінансовим лізингом сплачуються протягом всього терміну дії договору, навіть якщо науково-технічний прогрес робить лізингове обладнання морально застарілим;

- при міжнародному мультивалютному фінансовому лізингу підвищується ступінь валютного ризику, який переходить від одного до іншого учасника лізингових відносин.

Підсумовуючи вищесказане, можна з упевненістю стверджувати, що застосування лізингу як альтернативного методу фінансування інвестиційної діяльності підприємств має набагато більше переваг, аніж недоліків. Лізинг основного капіталу виступає ефективним методом фінансування інвестиційного процесу і, як наслідок, стимулює оновлення основних фондів підприємств та розширення їх виробничих можливостей в умовах високих темпів науково-технічного прогресу та жорсткої конкуренції на світових ринках. Провідна роль у подоланні проблем вітчизняного ринку лізингових послуг належить державі. Створення сприятливих умов для його розвитку можливе через удосконалення законодавчої бази, особливо у сфері бухгалтерського та податкового обліку, а також усунення розбіжностей між ними. Державна підтримка та вивчення етапів організації лізингової діяльності суб'єктами господарювання дозволить використовувати лізинг як ефективний механізм

залучення довгострокових інвестиційних ресурсів в реальний сектор економіки.

Література:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> — Заголовок з екрану.

2. World Leasing Yearbook 2008. — London: Euromoney Institutional Investor, 2008. — 516 p.

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. №436-IV — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про лізинг" від 11.12.2003р. № 1381-IV— Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

6. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг" від 12 липня 2001 р. №2664-III — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

7. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. №2121-III — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

8. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22 травня 1997р. №283/97-ВР— Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

9. Закон України "Про податок на додану вартість" від 3 квітня 1997 р. №168/97-ВР — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

10. Наказ Мінфіну України "Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 14 "Оренда" від 28 липня 2000 р. №181 — Режим доступу: <http://www.audit-advice.com.ua>.

11. Закон України "Про лізинг" від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР

12. Офіційний сайт державної комісії регулювання ринків фінансових послуг в Україні — Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua> — Заголовок з екрану.

13. Карасьова Н.А. Становлення та особливості розвитку лізингу в зарубіжних країнах // Статистика України. — 2008. — №1. — С. 31—34.

14. Leasing Activity in Europe: Key Facts and Figures — Режим доступу: <http://www.leaseurope.org> — Заголовок з екрану.

15. Тараканова Н.В. Лізинг основного капіталу як альтернатива кредитування підприємств // Економічні науки. — 2008. — №1. — С. 333—336.

16. Егихян С.А. Лізинг как форма кредитування инвестиционного процесса // Экономические науки. — 2004. — №9. — С.47—53.

17. Бочеверов А.В. Лізинг как эффективный инновационный механизм привлечения инвестиций в реальный сектор экономики России // Экономические науки. — 2007. — №7. — С. 203—206.

18. Шарп У.Ф., Александр Г. Дж., Бейли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 864 с.

19. Рязанова Н. Інвестиційний механізм лізингу: зарубіжна практика та реалії України // Ринок цінних паперів України. — 2005. — №9—10. — С. 55—62.

Стаття надійшла до редакції 18 грудня 2008 р.